

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΤΡΙΤΗ 4 ΙΟΥΝΙΟΥ 2024
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Α. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλούταρχος, Περί Ἀλεξάνδρου τύχης καὶ ἀρετῆς, 6 329A-D

A1.

- 1) Λάθος: «ἵνα μὴ κατὰ πόλεις ... δικαίους»
- 2) Σωστό: «ὥσπερ ἀγέλης ... συντρεφομένης»
- 3) Λάθος: «Οὐ γὰρ, ὡς Ἀριστοτέλης ... ἡγεμονίαν»
- 4) Σωστό: «οὓς τῷ λόγῳ ... βιαζόμενος»
- 5) Λάθος: «συγγενεῖς ... πονηρούς»

B1.

Το οικουμενικό κράτος του Αλεξάνδρου, που εκτεινόταν ἀπ' την Αδριατική ὡς τον Ἰνδὸ ποταμὸ και ἀπ' την Κασπία ὡς την Αἴγυπτο, για να κυβερνηθεῖ ἔπρεπε να εφαρμοστεῖ μια πολιτική πολιτισμικῆς ομοιογενοποίησης, καθὼς το αποτελούσαν λαοὶ διαφορετικῆς προέλευσης, γλώσσας, θρησκείας. Ἐτσι ο Αλέξανδρος ἔπρεπε να δείξει ὅτι ἐρχεται α) ὄχι ὡς κατακτητῆς ἀλλὰ ὡς αγαθὸς ηγεμόνας που ἐπιτελεῖ μία θεϊκὴ ἀποστολή. (κοινὸς ἄρμοστῆς καὶ διαλλακτῆς). Πρόβαλλε μάλιστα την ἰδέα της θεϊκῆς καταγωγῆς και ὅτι ἔπρεπε να τον τιμούν ἀνάλογα. Ἄλλωστε οἱ λαοὶ της Ανατολῆς εἶχαν τη συνήθεια να θεοποιούν τους πολιτικούς τους ἄρχοντες.

Ἄρα ο Αλέξανδρος προβάλλεται να ἐκπληρώνει ἓνα θεϊκὸ σχέδιο για την πραγμάτωση της οικουμενικῆς τάξης και συμφιλίωσης ὅλων ὡς ἐντολοδόχος των θεῶν για να ἐπιφέρει την ὁμόνοια μεταξύ των ἀνθρώπων, ἐνὼ στην πραγματικότητα ἔτσι ἐνισχύει την ὑπακοή και το σεβασμὸ στην ἐξουσία του. Η ἀντίθεση «πολέμων..., ἀλλὰ κοινὸς ἦκειν θεόθεν ἄρμοστῆς καὶ διαλλακτῆς» ἀνάμεσα στους πολέμους, τις ἐξορίες και τις ἐπαναστάσεις ἀπὸ τη μια, και το ἔργο του Αλέξανδρου ὡς ρυθμιστῆ και συμφιλιωτῆ ἀπὸ την ἄλλη, τονίζει τον ἐιρηνικὸ και ἐκπολιτιστικὸ περιεχόμενον του ἔργου του Αλέξανδρου (σχῆμα κατ' ἄρση και θέση).

β) Ο Αλέξανδρος δεν ἐπιδίωξε τα πλούτη και τις πολυτέλειες, ἀλλὰ την ἐιρήνη και την ἐπικοινωνία μεταξύ των ἀνθρώπων. Το γεγονός ὅτι ἄλλαξε σε ἓνα βαθμὸ τα ἦθη και τις συνήθειες του ἦταν μία πολὺ ἐξυπνη πολιτικὴ κίνηση,

αφού «επιθυμώντας να κάνει τα έθνη της γης να υπακούουν σε έναν ηγέτη και να αποδέχονται ένα πολίτευμα υιοθέτησε κάποιες αλλαγές». Έτσι, κατόρθωσε με μικρές αλλαγές στην εμφάνιση να επιβληθεί ως ηγέτης. Το κυριότερο κατόρθωμα του Αλέξανδρου, το οποίο πέτυχε χάρη στην αρετή του ήταν ότι «έβαλε σε τάξη όλους τους ανθρώπους, κάνοντάς τους να αποδεχθούν την ίδια πολιτική αρχή και τους ίδιους τρόπους ζωής».

Αυτό το κατάφερε με το να ενσωματώνει τους κατακτημένους λαούς, εφαρμόζοντας ένα πρόγραμμα πολιτιστικής διπλωματίας και ομογενοποίησης. (**Μίξας... διαίτας καί κοινάς ... άνακεραυνυμένους**). Επεδίωξε να αναμείξει διαφορετικά ήθη και έθιμα για να δημιουργηθεί ένα αρμονικό σύνολο. Η ανάμειξη αυτή αφορούσε και τον τρόπο ένδυσης και διατροφής, αλλά και στη θρησκευτική λατρεία καθιέρωσε ως ισότιμες θεότητες Ελλήνων, Ασιατών και Αιγυπτίων (θρησκευτική ανεκτικότητα). Ένα ακόμα λαμπρό παράδειγμα ήταν η πολιτική των γάμων μεταξύ των Μακεδόνων και των Περσών ευγενών. Με την παρομοίωση – αναλογία «**ὡσπερ ἐν κρατῆρι ... μίξας**» ο Πλούταρχος προσδίδει αμεσότητα, ζωηρότητα, παραστατικότητα στην προσπάθεια πολιτιστικής ομογενοποίησης που εφάρμοσε ο Αλέξανδρος, δηλαδή να αναμείξει ήθη, γνώμες και συνήθειες, όπως οι αρχαίοι Έλληνες αναμείγνυαν σε έναν κρατήρα, συμποσιακό αγγείο μεγάλου μεγέθους, τον οίνο με το νερό και έπιναν, κάνοντας πρόποση στη φιλία και την αγάπη (φιλοτήσιος).

Ο Αλέξανδρος παρουσιάζεται εδώ σαν να έχει σχεδιάσει και να εφαρμόζει ένα πρόγραμμα πολιτισμικής ομογενοποίησης. Πάντως, ο νέος ελληνιστικός κόσμος που προέκυψε από την εκστρατεία του Αλεξάνδρου ανέδειξε καινούργιες αξίες, που υπονόμισαν τις αξίες των πόλεων-κρατών και στο ηθικο-πολιτικό επίπεδο, η ηθική του δασκάλου του Αλεξάνδρου, του Αριστοτέλη, αντιστοιχούσε στη μικρή κλίμακα μιας πόλης και όχι στην αναδυόμενη οικουμένη. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τη νέα αντίληψη έπρεπε όλοι να θεωρούν πατρίδα τους την οικουμένη, όχι μόνο την πόλη από την οποία κατάγονταν, ως ακρόπολη και φρουρά τους το στρατόπεδο, αφού ο Αλέξανδρος δεν ίδρυσε ένα μόνιμο κέντρο του κράτους του, αλλά ως διοικητικό και πολιτικό κέντρο είχε πάντα το μέρος όπου στρατοπέδευε.

Βέβαια η αγάπη προς την πατρίδα συνεχίζει να θεωρείται βασικό καθήκον, ωστόσο ήδη οι Κυνικοί επαναπροσδιορίζουν τη σημασία του όρου. Καθώς το άτομο δεν προσδένεται ούτε περιορίζεται στην πόλη και τον τόπο του, ο όρος διευρύνεται, για να συμπεριλάβει ολόκληρο τον κόσμο. Η αντίληψη ότι υπάρχει ουσιαστική και φυσική σύνδεση του καθενός με την ανθρωπότητα,

η προτεραιότητα της ανθρώπινης ιδιότητας, είναι η βάση του στωικού κοσμοπολιτισμού.

B2.

Ο Ζήνων είχε γράψει ένα έργο με τον τίτλο «Πολιτεία» που δεν σώθηκε. Ο Στωικός κάνει τη δική του, εναλλακτική, πολιτική πρόταση για την ιδανική πολιτεία, στο πλαίσιο, όμως, μιας εποχής που αλλάζει. Πρόκειται, ίσως, για μία κοινότητα σοφών και ενάρετων ανθρώπων, όπου η ιδιότητα του πολίτη είναι μία μόνο πτυχή της ηθικής προσωπικότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα θετικού κοσμοπολίτη υπήρξε ο Ζήνων ο Κιτιεύς (333-264 π.Χ.), υπέρμαχος της προτεραιότητας του φυσικού δικαίου, του «νόμου της φύσεως» απέναντι στο θετό δίκαιο. Ως συνεπής κοσμοπολίτης ο Ζήνων, μέλος της ανθρωπότητας αλλά και πολίτης της ιδιαίτερης πατρίδας του, δεν δέχτηκε να πολιτογραφηθεί Αθηναίος πολίτης.

α) Στη φράση «**ἵνα μὴ κατὰ πόλεις μὲν κατὰ δήμους οἰκῶμεν**» αποτυπώνεται η άποψη του Ζήωνα για τη σύνδεση των ανθρώπων στο πλαίσιο μιας ευρύτερης κοινότητας, όπου θα ισχύει ο νόμος της φύσης που υπερβαίνει τα επιμέρους συμβατικά δικαϊκά συστήματα, χωρίς αυτό να σημαίνει κατάργηση των επιμέρους πόλεων. Η φράση «**ἀλλὰ πάντας ἀνθρώπους**» αν ερμηνευτεί υπό το φως της φιλοσοφίας του Ζήωνα, θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι περιλαμβάνει μόνο τους σοφούς και όχι τους φαύλους. Όπως παραθέτει ο Διογένης Λαέρτιος, ο Ζήνων υποστήριξε ότι οι μη σοφοί, δηλαδή οι φαύλοι δεν μπορούν να είναι φίλοι μεταξύ τους, αλλά μόνο εχθροί, ακόμα και αν πρόκειται για γονείς και παιδιά.

Οι στωικοί θεωρούσαν ότι όλα τα ανθρώπινα όντα συγγενεύουν, αφού συμμετέχουν στον κοινό Λόγο της φύσης, με τον οποίο πρέπει να εναρμονίζουν τις πράξεις τους. Το ίδιο ισχύει και για τον Μάρκο Αυρήλιο ο οποίος πρεσβεύει ότι ο άνθρωπος είναι μέρος ενός συνόλου που υπακούει σε φυσικούς νόμους και ότι τον συνδέει μια συγγένεια με τα ομοειδή μέρη. Κι εφόσον αποτελεί ένα μέρος δε θα δυσανασχετήσει με κάτι που θα απονείμει το όλον, γιατί τίποτα δεν είναι επιζήμιο για το μέρος αν συμφέρει στο όλον.

Στη φράση του Ζήωνα «**εἷς δὲ βίος ἢ καὶ κόσμος**» μπορούμε να ανιχνεύσουμε πάλι τη στωική ιδέα της εναρμόνισης του βίου των ανθρώπων με την τάξη του νόμου της φύσης, δηλαδή το Λόγο και όχι με οποιαδήποτε θετή νομοθεσία, η οποία αφορά περισσότερο τους φαύλους και όχι βέβαια τους σοφούς. Ο Πλούταρχος γνώριζε προφανώς ότι στη Ζηνώνια *Πολιτεία*, όπως προκύπτει και από τον Διογένη Λαέρτιο (VII 33), κομβικό σημείο ήταν η

ιδέα του κοινού νόμου, του νόμου της φύσεως, ταυτόσημου με τον ορθό λόγο, πυρήνα του ηθικού κοσμοπολιτισμού της Στοάς.

β) Η λέξη νόμος σημαίνει εθιμο, σύμβαση, θεσπισμένη νομική διάταξη από την κλασική εποχή, στη συζήτηση για το τι είναι δίκαιο, αντιπαράτέθηκε η έννοια της φύσης (διάκριση φύσει-νόμω). Με τους Στωικούς ο νόμος θεμελιώνεται φιλοσοφικά στη φύση, είναι ο ορθός λόγος, αιώνιος και διαχέεται σε καθετί· κατά τον Χρύσιππο είναι «βασιλιάς των πάντων, θεϊκών και ανθρώπινων πραγμάτων, προστάτης και οδηγός, το κριτήριο του δίκαιου και του άδικου, που προστάζει τα όντα που έχουν πολιτική φύση τι να κάνουν και απαγορεύει να κάνουν ό,τι δεν πρέπει να κάνουν» (Περὶ νόμου). Έτσι κι ο Μάρκος Αυρήλιος επισημαίνει ότι συνδέει τους ανθρώπους ένα είδος συγγένειας και για αυτό δεν πρέπει να πράττουν κάτι ενάντια στην κοινωνία και ακόμη περισσότερο οφείλουν να κατευθύνουν τις παρορμήσεις τους προς το κοινωνικά επωφελές. Έτσι, θα κυλά αρμονικά η ζωή τους, όπως η ζωή ενός πολίτη που επιδίδεται σε πράξεις ωφέλιμες για τους συμπολίτες του και βέβαια μένει ευχαριστημένος με όσα του ανταποδίδει η πολιτεία.

Ο Ζήνωνας οραματίζεται μια ιδεώδη ανθρώπινη πολιτεία και για να γίνει πιο παραστατικό το όραμα του την παραλληλίζει με μία αγέλη ζώων («ὥσπερ ἀγέλης συννόμου νόμω κοινῶ συντρεφομένης»), τα οποία τρέφονται αρμονικά όλα μαζί, χωρίς να ανταγωνίζεται το ένα το άλλο για την εξασφάλιση τροφής, υποτασσόμενα σε έναν κοινό φυσικό νόμο, υπακούοντας το ένστικτο της αυτοσυντήρησης, της επιβίωσης (αναλογία, παρομοίωση, οπτική εικόνα). Ο Ζήνων είναι υπέρμαχος του φυσικού νόμου, που είναι αιώνιος, σταθερός, κοινός για όλα τα φυσικά όντα. Ο άνθρωπος, βέβαια, είναι ένα έλλογο ον και το ήγεμονικόν του τον ωθεί στην υπακοή αυτού του νόμου. Γίνεται, λοιπόν, αναφορά στην κοσμοαντίληψη και κοσμοθέαση του Ζήωνα και της Στωικής του φιλοσοφίας, που οραματίστηκε μια παγκόσμια πολιτεία με κοινούς και δίκαιους νόμους, ως μια αγέλη, ως «ἐν ποιμνιον καὶ εἰς ποιμὴν», όπως διακήρυξε στη συνέχεια με την ίδια ακριβώς φρασεολογία και ο χριστιανισμός. (Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι μάλλον δεν μπορεί να αποδοθεί στο Ζήωνα αυτή η παρομοίωση.) Η πολιτεία αυτή αποτέλεσε για τον Ζήωνα όραμα, δηλαδή ένα ιδανικό παράδειγμα βίου, σύμφωνα με τον οποίο οι άνθρωποι ζουν με βάση τον λόγο και τον νόμο της φύσης. Ο Ζήνων, βέβαια, δεν εννοούσε ένα παγκόσμιο κράτος, αλλά μία πολιτεία που να διέπεται από την τάξη του κοσμικού Λόγου και της φύσης.

Στόχος αυτής της πολιτείας ήταν η ευνομία. Η ευνομία άλλωστε αποτελούσε μόνιμο αίτημα στη θεωρία και την πρακτική της ελληνικής αρχαιότητας. Ένας

από τους υποστηρικτές της δημοκρατίας, ο λεγόμενος “Ανώνυμος του Ιαμβλίκου” συνοψίζει τα πλεονεκτήματά της, αξιολογώντας την ως «ό,τι καλύτερο για το σύνολο και για το άτομο». Στους Στωικούς, ο νόμος είναι ουσιαστικό στοιχείο της πόλης, που ορίζεται ως ένα «πλήθος ανθρώπων που διοικούνται από τον νόμο» (Κλήμης Αλεξανδρεύς, Στρωματεῖς, 4.26), τον φυσικό νόμο που ισχύει για όλα τα πράγματα. Ο ηγέτης αυτής της κοσμοπόλης πρέπει να γνωρίζει τα αγαθά και τα κακά, αφού ξεχωρίζει για τη φρόνησή του, να κατέχει το κύριο πολιτικό αγαθό, την αρετή, και να αναλαμβάνει πολλαπλούς ρόλους (κυβερνήτης, δικαστικός, παιδαγωγός κ.ά.), ώστε να διασφαλιστεί η ευνομία.

B3.

- α) ένταση
- β) προαιρετική
- γ) κρίση
- δ) πληθυσμού
- ε) χρήσης

B4.

- 1) γ
- 2) α
- 3) β
- 4) α
- 5) α

Απόψεις του Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Θουκυδίδης, Ίστορία, Θ 81.1-2

(εκδ. H.S. Jones και J.E. Powell, *Thucydidis Historiae, Oxford Classical Texts, Οξφόρδη 1902*)

Γ1. Οι αρχηγοί στη Σάμο και ιδιαίτερα ο Θρασύβουλος, που πάντα είχε την ίδια γνώμη, αφού άλλαξε την πολιτική κατάσταση, ώστε να επαναφέρει τον Αλκιβιάδη, στο τέλος με συνέλευση και έπεισε την πλειονότητα των στρατιωτών και αφού αυτοί αποφάσισαν ανάκληση για τον Αλκιβιάδη και αμνηστία, αφού έπλευσε στον Τισσαφέρνη έφερε πίσω στη Σάμο τον Αλκιβιάδη, επειδή θεωρούσε ως μόνη σωτηρία το να απομακρύνει τον Τισσαφέρνη απ' τους Πελοποννησίους προς όφελός τους.

Γ2.

Ο Αλκιβιάδης μεγαλοποιούσε την επιρροή που ασκούσε στον Τισσαφέρνη, διότι έτσι θεωρούσε ότι οι ολιγαρχικοί στη Αθήνα θα τον φοβούνταν περισσότερο και οι ολιγαρχικές οργανώσεις θα διαλύονταν.

Επιπλέον, με αυτόν τον τρόπο πίστευε ότι θα τον υπολόγιζαν και θα τον σέβονταν περισσότερο οι δημοκρατικοί στη Σάμο παίρνοντας και οι ίδιοι περισσότερο θάρρος.

Τέλος, οι εχθροί θα αμφέβαλαν περισσότερο για τον Τισσαφέρνη και θα έχαναν σταδιακά τις ελπίδες τους.

Γ3. α.

- πλῆθος → τοῖς πλήθεσι
- ἰδίαν → ἰδιαιτέραν (σπάνια: ἰδιωτέραν)
- πολλὰ → πλεῖστα
- ἑαυτοῦ → ἑμᾶς αὐτάς
- ὑπαρχουσῶν → ὑπαρχόντων
- ἐλπίδων → τῇ ἐλπίδι

β.

- ἔπεισε → πέπεικε
- ψηφισαμένων → ἐψηφισμένων
- πλεύσας → πεπλευκώς
- κατῆγεν → κατῆχε/ καταγόχε

Γ4. α.

- τὰ πράγματα → Αντικείμενο του ρήματος “μετέστησε”
- ἄδειαν → Αντικείμενο της μετοχής “ψηφισαμένων”
- ὡς τὸν Τισσαφέρην → Εμπρόθετος προσδιορισμός της κατεύθυνσης σε πρόσωπο στη μετοχή “πλεύσας”
- ἐκκλησίας → Υποκείμενο στη γενική απόλυτη μετοχή “γενομένης”
- τῶν μελλόντων → Ἐναρθρη επιθετική μετοχή, ως γενική αντικειμενική στο “ἐλπίδας”, με υποκείμενο το άρθρο της
- οἴκοι → Επιρρηματικός προσδιορισμός του τόπου στη μετοχή “οἱ ἔχοντες”
- τῷ Τισσαφέρηνι → Αντικείμενο του ρήματος “διαβάλλοιτο”

β. πλεύσας: χρονική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος “κατῆγεν” (εκφράζει το προτερόχρονο σε σχέση με το ρήμα) και αναλύεται σε δευτερεύουσα επιρρηματική χρονική πρόταση ως εξής: «ἐπεὶ ἔπλευσε ὡς τὸν Τισσαφέρην»

Επιμέλεια: Κολοκυθά Δήμητρα

Μαντουβάλου Ηλιόχαρη

Μανωλάκη Αγγελική

Νίκα Αναστασία